

# PROJEKT "ZNAJDŹ SIĘ W LESIE" JAKO FORMA EDUKACJI LEŚNEJ SPOŁECZEŃSTWA NA TERENACH ZURBANIZOWANYCH

*Piotr Cych, Wojciech Dwojak*

**Abstrakt.** Projekt „Znajdź się w lesie” to koncepcja udostępniania lasu na potrzeby uprawiania różnych form orientacji w terenie. Jest on jedną z dwóch najbardziej popularnych form wykorzystujących sieć stałych punktów kontrolnych do orienteeringu w Polsce. Kilkanaście obszarów w ramach projektu [znajdzsiewlesie.pl](http://znajdzsiewlesie.pl) już funkcjonuje (głównie na terenie woj. dolnośląskiego), a większość z nich obejmuje obszary aglomeracji miejskich. Z projektu korzysta szerokie grono osób. Projekt "[znajdzsiewlesie.pl](http://znajdzsiewlesie.pl)" pełni swoją funkcję edukacji leśnej społeczeństwa, zarówno poprzez przekazywane treści na stronie internetowej oraz na tablicach informacyjnych ustawionych w terenie, jak również poprzez bezpośredni kontakt uczestników z przyrodą i wykorzystanie struktury wcześniej już istniejącej (np. tablice edukacyjne Lasów Państwowych). Celem niniejszego opracowania jest wskazanie na możliwości wykorzystania koncepcji jako formy edukacji leśnej społeczeństwa zamieszkującej tereny zurbanizowane, a także przedstawienie jej założeń, funkcji oraz zasad funkcjonowania. W pracy scharakteryzowano także grono odbiorców oraz najbardziej popularne formy wykorzystania projektu, a także najczęściej odwiedzane obszary i uwarunkowania tych preferencji.

**Słowa kluczowe:** orienteerung, stałe punkty kontrolne, edukacja leśna, obszary miejskie

**Abstract. The concept "Find yourself in the forest" as a form of forest education for society in urban areas.** The project "Find yourself in the forest" is the concept of sharing the forest for the needs of practicing various forms of orienteering in the field. It is one of the two most popular forms using a network of permanent control points for orienteering in Poland. A dozen or so areas within the [Znajdzsiewlesie.pl](http://Znajdzsiewlesie.pl) project have already worked (mainly in the Lower Silesia Voivodship), and most of them include urban agglomeration areas. The project is used by a wide range of people. The project "[Znajdzsiewlesie.pl](http://Znajdzsiewlesie.pl)" performs its function of forest education of the society, both through the content transmitted on the website and information on boards set up in the field, as well as through direct contact of participants with nature and the use of previously existing structure (eg educational boards of the State Forests). The aim of this study is to indicate the possibility of using the concept as a form of forest education for the society living in urbanized areas, as well as presenting its assumptions, functions and principles of functioning. The work also characterizes the group of recipients and the most popular forms of project use, as well as the most visited areas and conditions of these preferences.

**Key words:** orienteering, permanent control points, forest education, urban areas

## Wstęp

Poszukiwanie, na bazie specjalistycznej mapy, umieszczonych na stałe w terenie punktów kontrolnych, odbywające się w kontakcie z naturą, daje ogromną satysfakcję każdemu, kto zdecydował się podjąć to wyzwanie. Szczególne zainteresowanie wzbudza ono wśród młodzieży. Na orientację można chodzić, biegać, maszerować z kijkami, jeździć rowerem lub na nartach. Można to robić indywidualnie lub w grupach, za dnia lub w nocy, przy każdej pogodzie. Jednocześnie gdy ćwiczone jest ciało, rozwija się i umysł i uwrażliwia się na przyrodę (Cych i in. 2011). Refereńska-Chodak (2018) podaje, że marsze na orientację są jedną z częstszych akcji edukacyjnych podejmowanych przez inne podmioty, niż Lasy Państwowe, organizowanych na ich terenie (s. 107). Władze instytucji odpowiedzialnych za promocję zdrowia oraz edukację, a także władze lokalne dostrzegają potencjał tkwiący w orientowaniu. Np. polityka władz Wrocławia – stolicy Dolnego Śląska jest taka, że tak duże imprezy jak The World Games, czy Mistrzostwa Europy w piłce nożnej „powinny być uzupełniane przez inne, cząstkowe działania, które przez cały rok, nie tylko jednorazowo, będą zachęcać do aktywnego wypoczynku zarówno mieszkańców, jak i turystów. Przykładem takich imprez we Wrocławiu są: gry miejskie, biegi na orientację, ...” (Skrzypczak i in. 2014, s. 306).

Zajęcia angażujące mięśnie i umysł wykonywane w środowisku naturalnym (np. poprzez udział w marszach na orientację) realizują jeszcze szereg celów edukacyjnych wspomagających proces edukacji, wśród których Gotowski i Parzych (2009) wymieniają:

- bezpośredni i aktywny kontakt z przyrodą;
- nabywanie umiejętności pracy z mapą i kompasem, a tym samym rozwój zdolności orientacji w terenie;
- możliwość znacznie szerszej współpracy pomiędzy podopiecznymi a opiekunami;
- lepsze poznanie swojej najbliższej okolicy, tzw. „małej ojczyzny”;
- stwarzanie możliwości rozwiązywania sytuacji problemowych, a zarazem nietypowych i w pewnym sensie stresowych na płaszczyźnie współpracy między uczestnikami zajęć.

Te i inne zalety orientowania sprawiają, że koncepcja cieszy się dużą popularnością wśród mieszkańców miast.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie na możliwości wykorzystania koncepcji pn. „Znajdziewlesie.pl” jako formy edukacji leśnej społeczeństwa zamieszkującego tereny zurbanizowane. Artykuł ma także na celu przedstawienie koncepcji – jej założeń, funkcji, zasad tworzenia i funkcjonowania, a także korzyści i niedogodności związanych z jej funkcjonowaniem. Ponadto celem opracowania jest określenie grona odbiorców (najbardziej popularnych form wykorzystania projektu, a także najczęściej odwiedzanych obszarów i uwarunkowań tych preferencji).

## Edukacja leśna społeczeństwa

Edukacja leśna jest procesem wychowania i nauczania dzieci, młodzieży i dorosłych. Jest właściwym oddziaływaniem na człowieka w celu kształtowania jego świadomości przyrodniczej, gdy w nauczaniu poruszane są wybrane elementy środowisk leśnych (Grzywacz 2000). Korcz (2018) zachęca, aby edukację leśną rozpoczynać już od najmłodszych lat, gdyż dzieci mają większą wrażliwość na otoczenie, w łatwy i szybki sposób przyswajają nowe wiadomości i to one będą odpowiedzialne za przyszły stan środowiska i jakość życia przyszłych pokoleń.

Wśród celów edukacji leśnej Czołnik (2007) oraz Mrowińska i Mrowiński (2007) wymieniają: wyjaśnienie współzależności pomiędzy przyrodą a człowiekiem, kształtowanie osobowości, wrażliwości i uczenie wypowiadania własnego zdania na temat spraw związanych z problematyką leśną, rozbudzanie świadomości odnośnie przestrzegania norm, zakazów i nakazów panujących w lasach, a także zapoznanie z budową i funkcją lasów oraz organizmami zwierzęcymi i roślinnymi, jakie występują w ekosystemach leśnych. Cele te najlepiej osiągać poprzez zajęcia praktyczne w terenie, do których niewątpliwie należą różne formy orientowania się z wykorzystaniem mapy.

## **Idea tworzenia koncepcji „znajdziewlesie.pl” oraz innych, podobnych projektów w Polsce i na Świecie.**

Powierzchnie ze stałymi punktami kontrolnymi funkcjonują w kilkunastu krajach Świata ([http://en.wikipedia.org/wiki/Orienteering#Permanent\\_courses\\_and\\_other\\_events](http://en.wikipedia.org/wiki/Orienteering#Permanent_courses_and_other_events)). Nie ma ujednoliconych przepisów dot. wyglądu i funkcjonowania tych obszarów, jednak z reguły przybierają one podobną formę, tzn. mapy są dostępne na stronie internetowej, zaproponowanych jest kilka tras o różnym stopniu trudności, a w terenie ustawione są drewniane słupki wyposażone w symbol orienteeringu (biało-pomarańczowy kwadrat), kod liczbowy punktu, często także kod QR oraz logo organizacji, która przygotowała projekt. Z reguły dostęp do mapy jest bezpłatny, ale dostęp do terenu bywa limitowany różnymi przepisami (np. na niektóre obszary dostęp dozwolony jest w określonych porach roku, czasami tylko w dzień z wyłączeniem pory nocnej, zaś dla nieletnich korzystanie może być dozwolone tylko pod opieką osób pełnoletnich, itp.).

W Polsce pierwsze obszary ze stałymi punktami kontrolnymi powstały niedawno, bo w 2009 r., a w ramach projektu Zielony Punkt Kontrolny w 2011 r. (Cych, Protasiewicz 2013). Z kolei projekt „znajdziewlesie.pl”, którego autorem jest Wojciech Dwójak z Dolnośląskiego Związku Orientacji Sportowej, zadebiutował w 2013 r., a więc tylko dwa lata później. Pierwszy obszar stałych punktów kontrolnych powstał we Wrocławiu, w Lasku Osobowickim. Od tamtej pory, czyli przez pięć lat, liczba obszarów powiększyła się do 16, z czego aż 11 sytuowanych jest w całości lub częściowo na terenach miast.

## **Funkcje projektu „znajdziewlesie.pl”**

Projekt spełnia wiele funkcji począwszy od sportowej, poprzez popularyzującą orientering, następnie funkcję turystyczną, rekreacyjną, a skończywszy na dydaktycznej – jako elemencie nauki i doskonalenia orientacji w terenie, a także pozyskiwania wiedzy o środowisku naturalnym. We Wrocławiu działa najsilniejsza w całym kraju sekcja biegu na orientację w klubie WKS Śląsk Wrocław. Zawodnicy tej sekcji często wykorzystują obszary stałych punktów kontrolnych w celach szkoleniowych – podnoszenia swoich umiejętności techniczno-taktycznych oraz kondycyjnych. Jednocześnie korzystanie z sieci stałych punktów kontrolnych uwarściwia ich na piękno i problemy ochrony przyrody. W tym znaczeniu i zakresie projekt „znajdziewlesie.pl” spełnia też funkcję edukacyjną dla tego grona osób. Część osób korzysta z sieci stałych punktów kontrolnych w celach turystycznych – wykorzystując ten motyw jako powód do poznania nowych obszarów. Takie osoby najczęściej wykorzystują rowery jako środek dotarcia do obszaru, a także często na rowerach odnajdują punkty kontrolne znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie gęstej sieci dróg i ścieżek, jaka jest na terenach leśnych przyległych do aglomeracji miejskich.

## Korzyści wynikające z użytkowania projektu

Autor koncepcji „znajdziewlesie.pl” – Wojciech Dwojak wylicza następujące korzyści:

- korzystanie z tras jest darmowe
- jest to kreatywne spędzenie wolnego czasu
- projekt jest skierowany zarówno do amatorów jak i profesjonalistów specjalizujących się w biegu lub rowerowej jeździe na orientację;
- nie ma ograniczeń wiekowych;
- mapy z trasami można pobrać online;
- trasy są profesjonalnie oznaczone (<http://znajdziewlesie.pl/jak-korzystac-z-projektu/>).

Wymienione powyżej korzyści mają więc różne uwarunkowania. Jedne wiążą się z dużą dostępnością projektu (niskie koszty, brak barier wiekowych i dot. poziomu sprawności, krótki czas pozyskania produktu). Inne z kolei odnoszą się do jakości produktu (profesjonalnie wykonane mapy i oznaczone trasy). Do ww. korzyści można z pewnością dodać jeszcze inne, nie wymienione wcześniej. I tak np. uczestnictwo w orienteeingu ma silne oddziaływanie na jego uczestników. Badania naukowe dowodzą, że osoby poddane ukierunkowanym zajęciom z orienteeingu różniły się szybkością reakcji wzrokowo-ruchowej, reakcją na dźwięk, reflekssem i podejmowaniem decyzji od osób nie uczestniczących w tego typu zajęciach (Galan i wsp. 2016).

Wyżej wymienione korzyści można uzupełnić jeszcze o inne, które mają charakter zdrowotny, użyteczny, hedonistyczny, czy edukacyjny. Te korzyści to:

- czerpanie satysfakcji z odnajdywania punktów kontrolnych (szczególnie widoczne u dzieci i młodzieży);
- aktywność fizyczna w terenach leśnych bardzo korzystnych dla człowieka;
- wysiłek umysłowy kształtujący procesy poznawcze;
- zwiększanie wrażliwości i świadomości ekologicznej;
- możliwość spędzania czasu wspólnie z rodziną lub znajomymi;
- możliwość doskonalenia umiejętności poruszania się w nieznanym terenie;
- możliwość dotarcia w miejsca, do których prawdopodobnie nigdy by się nie dotarło bez specjalistycznej mapy do orienteeingu;
- możliwość bezpośredniego, czasami bardzo bliskiego, obcowania z mieszkańcami lasu;
- możliwość permanentnego uprawiania orienteeingu (Cych, Protasiewicz 2013).

## Charakterystyka projektu „znajdziewlesie.pl”

Koncepcja „znajdziewlesie.pl” wpisuje się doskonale w funkcję społeczną, jaką pełnią lasy (Zasady hodowli lasu 2011). Zasady te wskazują na potrzebę wykonywania zabiegów hodowlanych w sposób prowadzący do zwiększenia dostępności lasów w celach wypoczynkowych i turystycznych. Lasy Państwowe odpowiadając na społeczne zapotrzebowanie w 2012 roku zadeklarowały gotowość udostępniania lasu dla uprawiania orienteeingu na specjalnie przygotowanych w tym celu powierzchniach. Dla leśników znane są fakty o niewielkim i krótkotrwałym oddziaływaniu uczestników orienteeingu na środowisko naturalne (Cych 2017, 2013), a korzyści edukacyjne w zakresie edukacji leśnej są niewspółmiernie duże.

Aby przedstawiona koncepcja mogła być zrealizowana, niezbędne są niżej wymienione warunki i elementy:



– wykonanie kilkudziesięciu drewnianych słupków wyposażonych w kod dwucyfrowy, logo właściciela (np. Lasów Państwowych), biało pomarańczowy kwadrat będący symbolem punktu kontrolnego, mechaniczny perforator do potwierdzenia obecności oraz opcjonalnie w kod kreskowy lub obrazkowy do potwierdzania obecności na punkcie przy pomocy przenośnego skanera lub aplikacji zainstalowanej w telefonie komórkowym;

– wybranie kilkudziesięciu miejsc, w których zostaną umieszczone stałe punkty kontrolne, – zaprojektowanie propozycji tras w oparciu o istniejące punkty kontrolne – dopasowanych poziomem trudności oraz długością do potencjalnych uczestników. W koncepcji [znajdzsiewlesie.pl](http://znajdzsiewlesie.pl) przygotowuje się najczęściej cztery propozycje tras podzielonych ze względu na długość i trudność usytuowania punktów kontrolnych. Trasy te noszą nazwy: łatwa, średnia, trudna i ekstra. Trasa ekstra to mapa zawierająca wszystkie punkty kontrolne umieszczone na danym terenie. W oparciu o nie można zaprojektować trasę o dowolnej długości i trudności. Najczęściej w ten sposób postępują osoby na co dzień mające do czynienia z orienteeringiem.

– promocja projektu poprzez: zaprojektowanie i obsługę interaktywnej strony internetowej, opracowanie graficzne i dystrybucję ulotek promocyjnych, opracowanie graficzne tablic promocyjnych umieszczonych w miejscu rozpoczynania się tras, dotarcie z informacją o projekcie do szkół podstawowych i gimnazjalnych na terenie powiatu, dotarcie z informacją do mediów o zasięgu regionalnym oraz lokalnym; włączenie projektu do sieci innych inicjatyw lokalnych, organizacja promocyjnej imprezy na orientację.

## **Uwarunkowania tworzenia i funkcjonowania projektu**

Projekt powstał dzięki inicjatywie Dolnośląskiego Związku Orientacji Sportowej i jego współpracy z jednostkami samorządu lokalnego oraz poszczególnych nadleśnictw znajdujących się na terenie Dolnego Śląska lub Opolszczyzny. Dolnośląski Związek Orientacji Sportowej powstał na skutek przeobrażenia Dolnośląskiego Związku Biegu na Orientację i formalnego objęcia opieką innych form orientacji sportowej przez ten związek. Najbardziej popularną formą orientacji w terenie są nadal biegi na orientację, ale również coraz więcej osób uprawia rowerową jazdę na orientację, a także orientację precyzyjną – stworzoną pierwotnie z myślą o osobach poruszających się na wózkach inwalidzkich. Zimą, przy sprzyjających warunkach atmosferycznych niektórzy biegają na nartach na orientację. DZOS działa na terenie województwa dolnośląskiego, ale w ostatnich latach był współorganizatorem międzynarodowych przedsięwzięć rangi Pucharu Świata w 2016 r. i World Games w 2017 r. Do współtworzenia obszarów ze stałymi punktami kontrolnymi DZOS zaprasza partnerów, którymi najczęściej są władarze miast i gmin, a także nadleśnictwa.

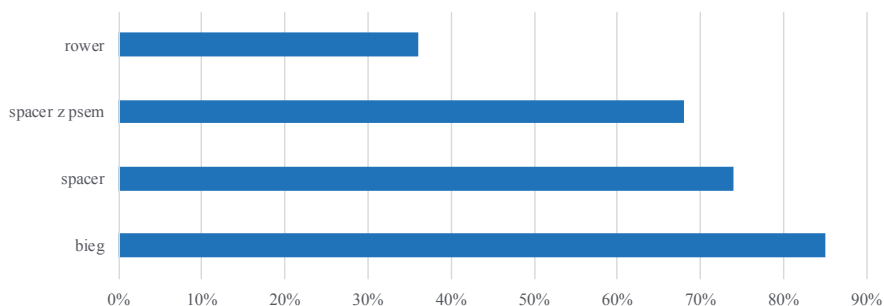
Aby obszary ze stałymi punktami kontrolnymi mogły służyć przez dłuższy okres, wymagany jest serwis punktów kontrolnych oraz aktualizacja map, a także utrzymywanie domeny i serwera. Koszty te najczęściej ponosi DZOS, choć niektóre podmioty współpracujące także przeznaczają środki na aktualizacje map lub zakup perforatorów, które najczęściej są niszczone. Szczegółowe zasady funkcjonowania koncepcji "[znajdzsiewlesie.pl](http://znajdzsiewlesie.pl)" zawarte są w regulaminach poszczególnych obszarów. Najczęściej powtarzanymi kwestiami są sprawy dot. bezpieczeństwa, odpowiedzialności oraz warunków korzystania z projektu.

## **Charakterystyka osób korzystających z projektu**

Projekty są wykorzystywane głównie przez młodzież szkolną w ramach zajęć lekcyjnych, rodziny, członków klubów sportowych, turystów, harcerzy oraz leśnych edukatorów. Z koncep-

cji „Znajdziewlesie.pl” korzystają głównie młodzi ludzie, którzy poprzez Internet dowiadują się o istnieniu stałych obszarów z punktami kontrolnymi. To do nich najszybciej trafia informacja poprzez media społecznościowe. Rzadziej z projektu korzystają osoby starsze, które dowiadują się o istnieniu projektu z tablic umieszczonych w terenie. Są to wtedy mieszkańcy pobliskich osiedli, czasami turyści bądź osoby, które przybyły w dany obszar w celach rekreacyjnych. Najczęściej z projektu korzystają osoby poruszające się pieszo – najpopularniejsze jest bieganie, następnie spacer, w dalszej kolejności spacer z psem, a najmniej popularną formą jest jazda na rowerze (ryc. 2).

preferencje użytkowników projektu w wyborze określonej formy użytkowania obszaru



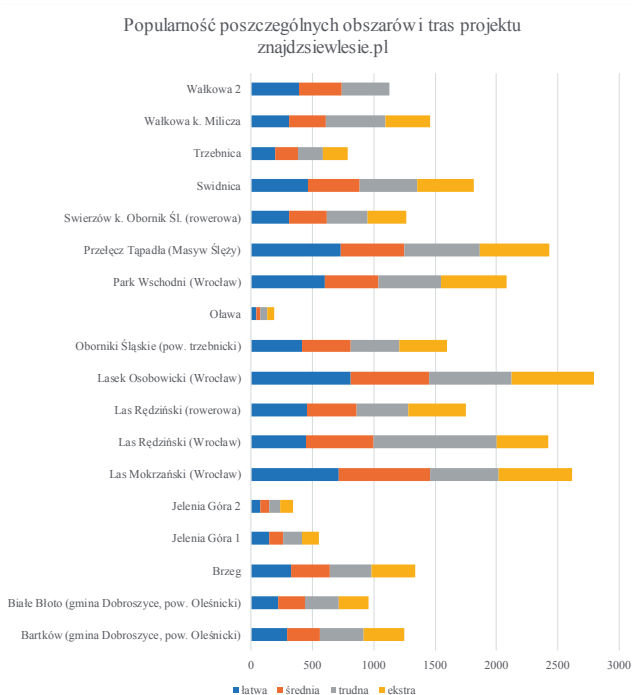
**Ryc. 2.** Formy aktywności, w jakich wykorzystywana jest koncepcja znajdziewlesie.pl

*Fig. 2. Forms of activities in which the concept znajdziewlesie.pl is used*

O dominacji formy pieszej nad rowerową decyduje zapewne specyfika projektu. Istotą tworzenia obszarów ze stałymi punktami kontrolnymi jest bowiem poznanie „tajemnicy”, a tą tajemnicą jest to, co jest ukryte. Dlatego większość punktów kontrolnych jest usytuowanych z dala od głównych ciągów komunikacyjnych (dróg). Można tam więc dotrzeć jedynie pieszo. Takich obszarów jest najwięcej. Z myślą o „piechurach” stworzona została większość obszarów, choć są i takie, które powstały z myślą o rowerzystach (np. projekt w ok. Obornik Śl.). Niektóre projekty są przygotowane z myślą o jednych i drugich, tak więc część punktów kontrolnych usytuowano przy drogach i ścieżkach, a część z dala od nich. Przygotowano też dwie wersje map (dla formy pieszej i rowerowej).

## Uwarunkowania wykorzystania poszczególnych obszarów projektu

Aż pięć obszarów znajduje się w całości lub częściowo na terenie Wrocławia. Fakt ten nie powinien dziwić, gdyż to miasto ma ok. 800 tys. mieszkańców i wiele tysięcy studentów, którzy przez większą część roku je zamieszkują. Dlatego też największą popularnością cieszą się obszary stałych punktów kontrolnych usytuowane w Parku Wschodnim oraz Lasku Osobowickim (ryc. 3). Obszary ze stałymi punktami kontrolnymi leżące w obszarze Wrocławia były odwiedzane ponad 10 tys. razy przez użytkowników projektu.



**Ryc. 3.** Popularność użytkowania poszczególnych obszarów koncepcji znajdziewlesie.pl  
*Fig. 3. The popularity of using particular areas of the concept znajdziewlesie.pl*

Na popularność, którą mierzono poprzez liczbę „ściągniętych” ze strony internetowej map z danym obszarem wpływ ma także niewątpliwie czas istnienia projektu. Te najstarsze mają z reguły największą liczbę pobrań, a nowe (takie jak np. projekt w Jeleniej Górze, czy Brzegu) – najmniejszą (fot. 1)



**Fot. 1.** Uroczyste odsłonięcie tablicy 16. obszaru „znajdziewlesie.pl” w Jeleniej Górze jesienią 2018 r.  
*Photo 1. A ceremonial unveiling of the board of 16-th area “znajdziewlesie.pl” in Jelenia Góra in autumn of 2018*



## Przyszłość koncepcji „znajdziewlesie.pl”

Pierwsze obszary pokryte siecią stałych punktów kontrolnych powstały w Polsce w 2009 roku w okolicach Wieruszowa (woj. łódzkie). Według stanu na grudzień 2018 w Polsce aktualnie funkcjonuje 105 obszarów posiadających certyfikat Zielonego Punktu Kontrolnego i kilkanaście bez tego certyfikatu. Dzięki aktywności okręgowych związków orientacji sportowej, a także dofinansowaniu projektów przez różne jednostki (głównie nadleśnictwa), w najbliższych latach spodziewany jest znaczny przyrost liczby obszarów, na których znajdować się będą stałe punkty kontrolne. Dużą rolę do odegrania, jak się wydaje, ma w tym zakresie Polski Związek Orientacji Sportowej oraz wojewódzkie związki Orientacji Sportowej, które są żywotnie zainteresowane w istnieniu takich obszarów. Rosnąca świadomość aktywnego wypoczynku, rekreacji ruchowej i sportu masowego oraz różnych form turystyki sprzyjać będzie tworzeniu kolejnych obszarów oraz podtrzymywaniu potencjału już istniejących. Będzie to więc doskonała okazja do wykorzystywania terenów wchodzących w skład koncepcji „znajdziewlesie.pl” i innych o podobnym przeznaczeniu do realizacji celów edukacji leśnej na obszarach zurbanizowanych.

### Podsumowanie

Koncepcja pn. „znadziewlesie.pl” jest ofertą wychodzącą na przeciw społecznym oczekiwaniom. Dzięki wykorzystaniu obszarów wyposażonych w stałe punkty kontrolne można realizować szereg celów edukacyjnych (w tym cele edukacji leśnej). Niewielka odległość dzieląca obszary pokryte punktami do orientingu od siedlisk ludzkich sprawia, że to właśnie mieszkańcy miast są najczęstszymi beneficjentami projektu [znadziewlesie.pl](http://znadziewlesie.pl). Tak więc w tym przypadku istnieją bardzo dogodne warunki do procesu edukacyjnego, gdyż uczestnicy biorą udział w zajęciach najczęściej z własnej, nieprzymuszanej woli, w sposób świadomy i korzystaniu z projektu służy najczęściej znaczny zapał. Te czynniki będą silnymi katalizatorami procesu edukacyjnego. Trzeba go jednak odpowiednio pokierować i w pełni wykorzystać.

### Literatura

- Cych P. 2017 Potencjalne i realne zagrożenia dla środowiska leśnego wynikające z organizacji zawodów w biegu na orientację. *Studia i Materiały CEPL, Rogów*, 19; (1): 155-167.
- Cych P. 2013 Możliwości i ograniczenia organizacji zawodów orientacji sportowej na terenach leśnych. *Studia i Materiały CEPL, Rogów*, 15, (1), 111-118.
- Cych P. Protasiewicz W. 2013. „Zielony Punkt Kontrolny” jako przykład współpracy pomiędzy Polskim Związkiem Orientacji Sportowej a Lasami Państwowymi. *SiM CEPL, Rogów*, 37, (4): 11-23.
- Cych P., Krompiewska M., Machowska W. 2011 Motives for participation in tourist orienteering. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 18, 2: 175-181.
- Cych P. 2004. Orienteering jako usługa rekreacyjna. W: Wyrzykowski J., Klementowski K. (red.). *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*. AWF Wrocław: 137-142.
- Cych P. 1996. Orienteering – sportem ludzi w różnym wieku. W: Umiastowska (red.) *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*. I Krajowa Konferencja (Szczecin – 1 grudnia 1995). Oddział w Szczecinie i Zakład Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego. PTNKF, Szczecin: 146-150.
- Czołnik B. 2007. Formy edukacji leśnej. W: Chrzanowski T. (red.) *ABC edukacji leśnej*. Dyrekcja Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, Warszawa.
- Galan Y., Zoriy J., Briskin Y., Pityn M. 2016. Orienteering to optimize the psychophysical wellbeing of young teens (13 to 14-year-old). *Journal of Physical Education and Sport*, 16, 3, 914-920.
- Gotowski R., Parzych K. 2009. Znaczenie marszów na orientację w procesie edukacji dzieci i młodzieży w województwie kujawsko-pomorskim, [w:] *Wspomaganie rozwoju i edukacji człowieka poprzez*

edukację, rekreację, i sport, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz.

Grzywacz A. Edukacja leśna społeczeństwa. Biblioteczka leśniczego. 138, Wydawnictwo Świat, Warszawa.  
Korcz N. 2018. Edukacja leśna dzieci w przedszkolach i szkołach podstawowych. SiM CEPL, Rogów, 55, (1): 178-183.

Mrowińska I., Mrowiński P. 2007. Cele i treści edukacji leśnej. W: Chrzanowski T. (red.) ABC edukacji leśnej. Dyrekcja Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, Warszawa.

Referowska-Chodak E. 2018. Edukacja związana tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych realizowana przez inne jednostki. SiM CEPL, Rogów, 55, (1): 103-112.

Rut J. 1998 Turystyka i rekreacja dla pracy i wypoczynku. Wydawnictwo KORAW, Rzeszów.

Skrzypczak T., Jarecka P., Fąk T. 2014. Imprezy rekreacyjno-sportowe jako współczesna forma budowania wizerunku Wrocławia. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, 3, 41, 303-310.

Zasady hodowli lasu obowiązujące w Państwowym Gospodarstwie Leśnym LASY PAŃSTWOWE (wprowadzone w życie zarządzeniem Nr 53 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21.11.2011 r.

#### Strony internetowe

[http://en.wikipedia.org/wiki/Orienteering#Permanent\\_courses\\_and\\_other\\_events](http://en.wikipedia.org/wiki/Orienteering#Permanent_courses_and_other_events)

<http://znajdzsiewlesie.pl/jak-korzystac-z-projektu>

**Piotr Cych<sup>1</sup>, Wojciech Dwojak<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu,

<sup>2</sup>Dolnośląski Związek Orientacji Sportowej

Polski Związek Orientacji Sportowej

<sup>1</sup>piotr.cych@awf.wroc.pl, <sup>2</sup>wojciech.dwojak@gmail.com